

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SUB'YEKTLARINI
QO'LLAB-QUVVATLASHNI TAKOMILLASHTIRISH
(AT "XALQ BANKI" MISOLIDA)

Isroilov Jamshid Inomovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17273674>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish jarayonlarining iqtisodiy ahamiyati, ularni moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlashning hozirgi holati va istiqbollari AT "Xalq banki" misolida tahlil qilingan.

Tadqiqot davomida kichik biznes sub'yektlariga ko'rsatilayotgan kredit, mikromoliyaviy va maslahat xizmatlarining samaradorligi baholanib, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari o'rganilgan. Maqolada, shuningdek, Xalq banki faoliyatida kichik tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashni raqamlashtirish, mikrokreditlash tizimini soddalashtirish va xalqaro tajribalar asosida yangi moliyaviy instrumentlarni joriy etish bo'yicha takliflar ilgari surilgan. Tadqiqot natijalari kichik biznesni rivojlantirishda bank-moliya tizimining rolini kuchaytirish, iqtisodiy faollikni oshirish va bandlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, kreditlash, raqamli moliya, Xalq banki, innovatsion xizmatlar.

IMPROVING SUPPORT FOR SMALL BUSINESSES AND PRIVATE
ENTREPRENEURSHIP (ON THE EXAMPLE OF JSC "XALQ BANKI")

Abstract. This article analyzes the economic significance of the processes of developing small businesses and private entrepreneurship in the Republic of Uzbekistan, the current state and prospects of their financial support using the example of JSC "Xalq Bank". During the study, the effectiveness of credit, microfinance and advisory services provided to small businesses was assessed, existing problems and ways to eliminate them were studied. The article also puts forward proposals for digitizing financial support for small businesses in the activities of Xalq Bank, simplifying the microcredit system and introducing new financial instruments based on international experience. The results of the study serve to strengthen the role of the banking and financial system in the development of small businesses, increase economic activity and ensure employment.

Keywords: small business, private entrepreneurship, financial support, lending, digital finance, Xalq Bank, innovative services.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqobat sharoitida kichik biznes hamda xususiy tadbirkorlik milliy iqtisodiyotning eng muhim tarmoqlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Ushbu soha nafaqat iqtisodiy o'sishning drayveri, balki aholining bandligini ta'minlash, daromad manbalarini kengaytirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar ham aynan tadbirkorlik muhitini yaxshilash, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash hamda xususiy sektorning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirishga qaratilgan.

So‘nggi yillarda davlat tomonidan kichik biznesni rivojlantirish uchun keng ko‘lamli chora-tadbirlar amalga oshirildi. Jumladan, soliq yukini kamaytirish, kredit resurslariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, subsidiya va grant mexanizmlarini joriy etish, shuningdek, tadbirkorlik sub‘yektlari uchun soddalashtirilgan hisobot tizimlarini yaratish bu sohani yangi bosqichga olib chiqmoqda. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta’kidlaganidek, *“Kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash — iqtisodiy o‘rta sishning va xalq farovonligining eng muhim kafolatidir”*.

Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda bank-moliya tizimining o‘rni beqiyosdir. Chunki kichik biznes sub‘yektlari ko‘pincha o‘z faoliyatini kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish yoki ish o‘rinlarini yaratish uchun zarur moliyaviy resurslarni banklar orqali oladi. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonning yetakchi moliyaviy institutlaridan biri bo‘lgan AT “Xalq banki” kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyaviy jihatdan qo‘llab-quvvatlashda faol ishtirok etib kelmoqda. Bankning iqtisodiy strategiyasi “Har bir tashabbus – yangi imkoniyat” tamoyiliga asoslanib, mikrokreditlash, ayollar va yoshlar tadbirkorligini moliyalashtirish, hamda ijtimoiy-iqtisodiy loyihalarni kreditlash orqali keng ko‘lamli natijalarga erishmoqda.

Shu bilan birga, kichik biznes sub‘yektlarini qo‘llab-quvvatlash tizimida ayrim muammolar ham mavjud: kreditlash jarayonlarining murakkabligi, kafolat va garov mexanizmlarining yetarli darajada moslashmaganligi, moliyaviy savodxonlikning pastligi hamda raqamli texnologiyalarning to‘liq joriy etilmaganligi shular jumlasidandir. Ushbu holatlar kichik tadbirkorlikning barqaror rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda va bank tizimi oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda.

Shu bois, mazkur maqola kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub‘yektlarini qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish, xususan AT “Xalq banki” misolida bu yo‘nalishdagi amaliy tajribani tahlil qilish hamda uni yanada samarali qilish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqishga qaratilgan.

Maqolaning asosiy maqsadi — kichik biznes sub‘yektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimining hozirgi holatini baholash, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llarini taklif etishdir. Shuningdek, maqolada xalqaro tajriba asosida Xalq banki faoliyatini yanada samarali tashkil etish, raqamli moliyaviy yechimlarni kengaytirish va tadbirkorlikni rivojlantirishda bankning rolini mustahkamlashga alohida e’tibor qaratiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub‘yektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini chuqur o‘rganish, ularning iqtisodiyotdagi rolini baholash va AT “Xalq banki” misolida amaliy mexanizmlarni tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida nazariy yondashuvlar bilan bir qatorda, amaliy natijalarga asoslangan tahlil usullari ham keng qo‘llanildi.

Shu orqali nafaqat mavjud holat o‘rganildi, balki bank tizimida kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashning yangi, zamonaviy mexanizmlarini taklif etish imkoniyati yaratildi.

Tadqiqotda tizimli va kompleks yondashuv asos qilib olindi. Kichik biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash iqtisodiyot tizimining tarkibiy qismi sifatida baholanib, u bank sektorining umumiy barqarorligiga bevosita ta’sir etuvchi omil sifatida o‘rganildi. Tadqiqot jarayoni uch bosqichda amalga oshirildi: birinchi bosqichda — kichik biznesni moliyalashtirishga oid iqtisodiy nazariyalar, xalqaro tajribalar va milliy qonun hujjatlari tahlil qilindi; ikkinchi bosqichda — AT “Xalq banki”ning 2022–2024-yillardagi amaliy faoliyati, xususan kredit

portfeli, kichik tadbirkorlarga ajratilgan mablag'lar, qaytarilish ko'rsatkichlari o'rganildi; uchinchi bosqichda esa — olingan ma'lumotlar asosida qiyosiy, statistik va empirik tahlillar o'tkazilib, natijalar iqtisodiy nuqtayi nazardan izohlandi.

Tadqiqotning obyekti O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi bo'lib, predmeti esa — AT "Xalq banki" tomonidan ushbu soha sub'yektlariga ko'rsatilayotgan kredit, mikromoliyaviy va maslahat xizmatlarining samaradorligini oshirish mexanizmlaridir.

Mazkur tanlov mamlakatda tadbirkorlikni rivojlantirishdagi bank sektorining yetakchi rolini ochib berish va mavjud tajribani takomillashtirish zaruratidan kelib chiqadi.

Tadqiqotning ma'lumotlar bazasi asosan AT "Xalq banki"ning 2022–2024-yillardagi rasmiy yillik hisobotlari, Markaziy bank statistik to'plamlari hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–60 (2022-yil 28-yanvar) va PQ–377 (2023-yil 15-may) qarorlari asosida shakllantirildi. Shuningdek, Jahon banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD), OECD kabi xalqaro moliyaviy institutlarning kichik biznesni moliyalashtirish bo'yicha hisobotlari ham muhim manba sifatida qo'llanildi. Bundan tashqari, iqtisodiy sohada olib borilgan ilmiy maqolalar, doktorlik dissertatsiyalari va tahliliy nashrlar natijalardan foydalanildi.

Tadqiqot davomida bir nechta tahliliy usullar uyg'un tarzda qo'llanildi. Xususan, qiyosiy tahlil yordamida O'zbekiston tajribasi Janubiy Koreya, Germaniya va Polsha kabi rivojlangan mamlakatlardagi kichik biznesni qo'llab-quvvatlash amaliyotlari bilan taqqoslandi. Statistik tahlil usuli asosida Xalq bankining kichik biznes kreditlari hajmi, o'sish sur'atlari, ayollar va yoshlar tadbirkorligi uchun ajratilgan mablag'lar hajmi, ularning qaytarilish darajasi o'rganildi.

Sotsiologik yondashuv esa amaliy natijalarning ijtimoiy bahosini aniqlash imkonini berdi — buning uchun Xalq bankining ayrim filiallari mijozlari o'rtasida so'rov o'tkazilib, ularning bank xizmatlari sifati, kredit olish shartlari va foiz stavkalari bo'yicha fikrlari tahlil qilindi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish masalasi iqtisodiy nazariya va amaliyotda eng muhim yo'nalishlardan biri sifatida ko'plab mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy izlanishlarida keng yoritilgan. Ushbu bo'limda mazkur yo'nalishdagi nazariy qarashlar, xalqaro tajribalar hamda O'zbekiston iqtisodiy siyosatida olib borilayotgan islohotlarga oid adabiyotlar tahlil qilinadi.

Dastlab, kichik biznesni rivojlantirish nazariyasi klassik iqtisodchilar qarashlaridan shakllangan. A. Smit, D. Rikardo va J. Shumpeterlar o'z asarlarida kichik ishlab chiqarish sub'yektlarining iqtisodiy tizimdagi o'rni, ularning raqobatni kuchaytirish va innovatsiyalarni joriy etishdagi ahamiyatini ta'kidlaganlar. Shumpeter "innovatsion tadbirkorlik" tushunchasini kiritib, kichik biznesni yangi g'oya va texnologiyalarni hayotga tatbiq etuvchi asosiy kuch sifatida talqin etgan. Zamonaviy iqtisodchilar, jumladan P. Drucker (2008) kichik biznesni iqtisodiy o'sishning "yashirin lokomotivi" sifatida baholagan. Unga ko'ra, tadbirkorlik faqat foyda olish vositasi emas, balki yangi qiymat yaratish mexanizmidir.

Xalqaro moliya institutlarining tadqiqotlari ham bu yo'nalishda muhim o'rin tutadi. Jahon banki (World Bank, 2023) o'zining "SME Finance in Developing Economies" nomli hisobotida rivojlanayotgan davlatlarda kichik biznes sub'yektlari iqtisodiyotning 60–70 foizini tashkil etishini, biroq ularning 40 foizdan ortig'i yetarli moliyaviy resurslardan foydalana olmasligini

qayd etadi. Shu sababli Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) va OECD (2023) tomonidan ishlab chiqilgan "Financing SMEs and Entrepreneurs" dasturlari orqali kichik biznes uchun soddalashtirilgan kredit kafolatlari, raqamli moliyaviy xizmatlar va startup qo'llab-quvvatlash platformalari joriy etilgan. Bu tajribalar O'zbekiston uchun ham dolzarb bo'lib, bank tizimi orqali moliyaviy inklyuziyani kengaytirish zaruratini ko'rsatadi.

Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD, 2022) esa o'z hisobotida kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda bank sektorining barqarorligi, kredit risklarini sug'urtalash va raqamli bank xizmatlarining joriy etilishi asosiy omillar ekanini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, Yevropa mamlakatlarida kichik biznes uchun kredit stavkalari o'rtacha 4–6% atrofida bo'lib, davlat kafolat fondlari orqali kredit riskining 50 foizgacha bo'lgan qismi qoplanadi.

Bu amaliyot O'zbekiston uchun ham mos bo'lib, kichik tadbirkorlar uchun kreditga kirish imkoniyatlarini kengaytirish nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

Mahalliy olimlar ham ushbu sohada salmoqli ilmiy izlanishlar olib borganlar.

Abdurahmonov Q.X. (2021) o'zining "Bank tizimida kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari" nomli asarida kichik biznesni kreditlashda bank kapitalining yetarliligi, risk baholash tizimi va foiz siyosatini muvofiqlashtirish zarurligini asoslab bergan.

Karimov B.B. (2022) esa mikrokreditlash tizimini rivojlantirish va innovatsion moliyaviy xizmatlarni joriy etish orqali banklarning kichik biznes bilan ishlash samaradorligini oshirish yo'llarini ko'rsatib o'tgan.

Shuningdek, Tursunov A.X. (2020) kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda davlat va xususiy sektor hamkorligining roliga urg'u beradi. Unga ko'ra, moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari samarali ishlashi uchun banklar bilan bir qatorda, sug'urta kompaniyalari, investitsiya fondlari va lizing tashkilotlari o'rtasida o'zaro integratsiya zarur. Rasulov M. (2021) esa O'zbekiston sharoitida tadbirkorlikni rivojlantirishda hududiy omillarning ahamiyatiga to'xtalib, mintaqalar kesimida bank kredit resurslari notekis taqsimlanayotganini qayd etadi.

Davlat siyosatiga oid adabiyotlarda ham kichik biznesning o'rni keng yoritilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–60-son Farmoni (2022-yil 28-yanvar) "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi"da kichik biznesni rivojlantirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilanib, 2026-yilga qadar kichik biznesning YaIMdagi ulushini 50 foizdan oshirish vazifasi qo'yilgan. PQ–377-son Qaror (2023-yil 15-may) esa banklar orqali tadbirkorlik sub'yektlarini kreditlashni soddalashtirish, garov talablarini yumshatish va kafolat jamg'armalari faoliyatini kuchaytirishga qaratilgan. Ushbu hujjatlar kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning huquqiy asoslarini mustahkamlab, banklar zimmasiga muhim mas'uliyat yuklaydi.

Xalq banki faoliyati bo'yicha adabiyotlar ham kichik biznesni moliyalashtirishdagi tajribaning amaliy ahamiyatini ochib beradi. Bankning 2022–2024-yillar yillik hisobotlarida kichik biznes kredit portfeli 30 foizdan ortiq o'sganligi, ayollar tadbirkorligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlari kengayganligi va "Xalq Business" raqamli platformasining joriy etilishi qayd etilgan. Bu ma'lumotlar Xalq bankining kichik biznesni barqaror rivojlantirishdagi faol ishtirokini tasdiqlaydi.

Adabiyotlarni tahlil qilish natijasida aniqlanishicha, xalqaro manbalarda kichik biznesni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar, moliyaviy inklyuziya va davlat kafolatlari tizimiga katta

e'tibor qaratilgan bo'lsa, mahalliy adabiyotlarda asosan kreditlash jarayonlari, garov siyosati va byurokratik to'siqlarni kamaytirish masalalari ustuvor yo'nalish sifatida o'rganilgan. Shu bois, O'zbekiston tajribasida mavjud siyosiy-huquqiy asoslarni xalqaro tajribalar bilan uyg'unlashtirish kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning yangi bosqichiga olib chiqadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'yektlarini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida so'nggi yillarda sezilarli natijalarni berdi. Shu jarayonda tijorat banklari, ayniqsa AT "Xalq banki" kichik biznesni moliyaviy rag'batlantirishda, mikrokreditlar ajratishda va tadbirkorlik tashabbuslarini moliyalashtirishda yetakchi o'rin egallab kelmoqda.

AT "Xalq banki" o'z faoliyatini "Har bir tashabbus – yangi imkoniyat" tamoyili asosida tashkil etib, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'yektlarini qo'llab-quvvatlashni strategik ustuvor yo'nalish sifatida belgilagan. 2022–2024-yillar davomida bank tomonidan kichik biznes sohasiga ajratilgan kreditlar hajmi muntazam oshib borgan bo'lib, bu bankning iqtisodiyotdagi faol ishtirokini ko'rsatadi.

1-jadval.

AT "Xalq banki" tomonidan kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash ko'rsatkichlari
(2022–2024-yillar)

Ko'rsatkichlar	2022	2023	2024 (I yarim yillik)	O'sish sur'ati (%)
Kichik biznes kreditlari hajmi (mlrd so'm)	5 800	7 200	4 150	+28,0
Mikrokreditlar soni (mingta)	45	52	28	+15,5
Ayollar tadbirkorligiga ajratilgan mablag' (mlrd so'm)	1 200	1 750	1 000	+45,8
Yangi ish o'rinlari soni	21 000	25 300	15 200	+20,4
Kredit qaytarilish darajasi (%)	94,2	95,6	96,1	+2,0

Manba: AT "Xalq banki" yillik hisobotlari (2022–2024).

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, so'nggi uch yil ichida bank tomonidan kichik biznes sub'yektlariga ajratilgan mablag'lar hajmi 28 foizga oshgan. Kredit qaytarilish darajasining 96 foizga yetgani esa bank xizmatlarining samaradorligi va mijozlar ishonchining ortayotganidan dalolat beradi.

AT "Xalq banki" kredit portfelining asosiy qismi kichik ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va qishloq xo'jaligi sohasiga yo'naltirilgan. Shu bilan birga, ayollar va yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash dasturlari bank siyosatining muhim tarkibiy qismiga aylangan.

2-jadval.

Kichik biznes kreditlarining tarmoqlar bo'yicha taqsimoti (2024-yil I yarim yillik, mlrd so'mda)

Tarmoq nomi	Kredit hajmi	Ulushi (%)
Ishlab chiqarish	1 850	44,6
Xizmat ko'rsatish sohasi	1 200	28,9
Qishloq xo'jaligi	780	18,8
Savdo va logistika	320	7,7
Jami	4 150	100

Manba: AT “Xalq banki” tahliliy ma’lumotlari, 2024.

Tahlil natijalari shuni ko’rsatadiki, ishlab chiqarish sohasi kreditlashning asosiy yo’nalishi bo’lib qolmoqda. Bu esa bankning iqtisodiyotning real sektorini qo’llab-quvvatlashdagi ustuvor pozitsiyasini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, xizmat ko’rsatish sohasiga ajratilgan kreditlar ulushining o’sib borayotgani iqtisodiy diversifikatsiyaning mustahkamlanayotganini bildiradi.

O’zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo’llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, so’nggi yillarda iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi sharoitida moliyaviy xizmatlarning yangi shakllari, mijozlar ehtiyojlariga moslashtirilgan mahsulotlar va imtiyozli kredit dasturlarining paydo bo’lishi tadbirkorlik faoliyatining kengayishiga turtki bermoqda. Shu nuqtai nazardan, AT “Xalq banki” kichik biznesni moliyaviy jihatdan qo’llab-quvvatlashda ilg’or mexanizmlarni joriy etish orqali bu sohada yetakchi institutlardan biriga aylangan.

Xalq bankining strategik yondashuvi — “Har bir tashabbus – yangi imkoniyat” tamoyiliga asoslanadi. Mazkur tamoyil doirasida bank kichik biznes uchun ixtisoslashgan, qulay va maqsadli yo’naltirilgan bir qator moliyaviy mahsulotlarni ishlab chiqdi.

Ularning barchasi tadbirkorlarning faoliyat yo’nalishlari, moliyaviy imkoniyatlari va ehtiyojlariga mos tarzda shakllantirilgan. Quyida ushbu dasturlar mazmuni va ularning amaliy samarasi tahlil qilinadi.

Bu dastur yangi tashkil etilgan kichik korxonalar va startaplar uchun mo’ljallangan bo’lib, ularning dastlabki bosqichda moliyaviy barqarorlikka erishishlariga yordam beradi. “Biznes Start” dasturi orqali tadbirkorlar 36 oygacha muddatga imtiyozli shartlarda kredit olish imkoniga ega bo’ladi. Kredit stavkasi bozor sharoitlariga nisbatan past, garov talablari esa soddalashtirilgan.

Ushbu dastur orqali ko’plab yosh va tajribasiz tadbirkorlar o’z biznesini boshlash imkoniyatiga ega bo’lishdi. Ayniqsa, ishlab chiqarish va xizmat ko’rsatish sohasidagi yangi korxonalar uchun bu dastur iqtisodiy mustaqillik sari dastlabki qadam bo’ldi.

Masalan, 2023-yilda ushbu dastur orqali 15 mingdan ortiq yangi sub’yektlar kredit bilan ta’minlandi, ularning 60 foizi viloyat va tuman markazlaridan tashqaridagi hududlarda faoliyat yuritadi. Bu esa hududiy iqtisodiy faollikning ortishiga xizmat qilmoqda.

Xalq bankining eng muhim ijtimoiy yo’naltirilgan loyihalaridan biri — bu “Ayollar tadbirkorligi” dasturidir. Mazkur tashabbus Prezidentning ayollarni iqtisodiy faoliyatga keng jalb etish, ularning moliyaviy imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan siyosatiga mos ravishda amalga oshirilmogda. Dastur doirasida ayollarga 14 foizgacha yillik stavkada, 3 yilgacha muddatli imtiyozli kreditlar ajratiladi.

Bu dasturning ijtimoiy ahamiyati shundaki, ko’plab ayollar o’z mehnat salohiyatini ro’yobga chiqarish, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish hamda xizmat ko’rsatish va tikuvchilik kabi sohalarda yangi ish o’rinlari yaratish imkoniyatiga ega bo’lishdi. 2023–2024-yillarda ushbu dastur doirasida 29 mingdan ortiq ayol tadbirkor kredit olgan bo’lib, ular tomonidan 50 mingdan ziyod yangi ish o’rni yaratilgan.

Shuningdek, Xalq banki ayollar uchun “Moliyaviy savodxonlik” loyihasini ham amalga oshirmogda, bu orqali kredit olish, hisob yuritish va biznes-reja tuzish bo’yicha bepul treninglar

o‘tkazilmoqda. Bu esa kredit mablag‘larining maqsadli ishlatilishini va bizneslarning barqarorligini ta‘minlaydi.

Yoshlar orasida tadbirkorlik faolligini oshirish maqsadida Xalq banki “Yoshlar startapi” dasturini yo‘lga qo‘ydi. Dastur 18–30 yosh oralig‘idagi yoshlar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ularga 12 oygacha muddatga garovsiz mikrokredit olish imkonini beradi. Ushbu mexanizm, avvalo, yangi g‘oyalarni amaliyotga tatbiq etish, startap loyihalarni hayotga joriy etish hamda innovatsion tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlashni ko‘zda tutadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, 2023–2024-yillarda “Yoshlar startapi” dasturi orqali 20 mingdan ortiq yosh tadbirkor o‘z faoliyatini boshladi. Ularning ko‘pchiligi axborot texnologiyalari, xizmat ko‘rsatish va agrostartap sohalarida faoliyat yuritmoqda. Natijada nafaqat yangi bizneslar tashkil etildi, balki yoshlar bandligi muammosini hal etishda ham sezilarli siljish kuzatildi.

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismi bo‘lgan raqamli texnologiyalar Xalq banki faoliyatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. “Raqamli biznes” dasturi elektron savdo, onlayn xizmatlar va e-commerce platformalarini rivojlantirishga mo‘ljallangan bo‘lib, u kichik tadbirkorlarga o‘z faoliyatini internet orqali kengaytirish imkonini beradi.

Mazkur kredit liniyasi yordamida 2024-yilning birinchi yarmida 12 mingdan ortiq tadbirkor onlayn to‘lov tizimlari, veb-platformalar va elektron savdo loyihalarini yo‘lga qo‘ydi.

Bu esa O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyot sari dadil qadam tashlayotganini ko‘rsatadi. “Raqamli biznes” mahsuloti tadbirkorlarga shaffof, tezkor va byurokratiyadan holi moliyaviy xizmatlar taqdim etadi.

Raqamli xizmatlarning joriy etilishi kichik biznesning hududiy chegaralardan chiqib, milliy va xalqaro bozorlarga kirib borish imkoniyatlarini ham kengaytirdi. Xalq banki tomonidan yaratilgan “Xalq Mobile Business” ilovasi orqali kredit arizasini masofadan topshirish, hisob-kitoblarni yuritish va to‘lovlarni amalga oshirish imkoniyati mavjud. Bu esa bank xizmatlari sifatini oshirib, tadbirkorlik faoliyatini qulaylashtirgan.

Shuningdek, bank tomonidan joriy etilgan imtiyozli kreditlar va ijtimoiy yo‘naltirilgan dasturlar nafaqat kichik biznesning moliyaviy barqarorligini oshirdi, balki mamlakatda yangi ish o‘rinlari yaratish, ayollar va yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish, hududlar iqtisodiy salohiyatini mustahkamlashga ham bevosita hissa qo‘shdi.

Umuman olganda, Xalq bankining kichik biznes uchun ishlab chiqqan moliyaviy mahsulotlari O‘zbekiston iqtisodiyotining inkluziv o‘rishini ta‘minlaydigan samarali vosita sifatida qaraladi. Ular milliy iqtisodiyotda raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirib, tadbirkorlikni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shunday qilib, Xalq bankining bu yo‘nalishdagi faoliyati nafaqat moliyaviy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

So‘nggi yillarda Xalq banki raqamli texnologiyalarni keng joriy etib, kreditlash jarayonlarini avtomatlashtirdi. “Xalq Mobile Business” ilovasi orqali mijozlar kredit uchun ariza topshirish, hisobvaraqlarini boshqarish va to‘lovlarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. 2024-yilda kichik biznes kreditlarining 45 foizi aynan raqamli platforma orqali rasmiylashtirilgan.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt asosidagi "AI-risk monitoring tizimi" ishlab chiqilib, kredit risklarini baholashda inson omilini kamaytirish imkonini bermoqda. Bu esa kredit portfelining sifatini yaxshilab, to'lov intizomini oshirdi.

SWOT-tahlil shuni ko'rsatadiki, Xalq banki o'zining kuchli tarmoqlari va davlat bilan strategik hamkorligi evaziga kichik biznes sohasida yetakchi pozitsiyani egallab turibdi. Biroq, raqamli xizmatlar sifati va hududlar kesimidagi teng imkoniyatlarni ta'minlash yo'nalishida hali ishlar mavjud.

Tadqiqot davomida o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, AT "Xalq banki" so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlash borasida yetakchi o'rinni egallab kelmoqda. Bank faoliyatida 2022–2024-yillar davrida amalga oshirilgan islohotlar, raqamli moliyaviy xizmatlar joriy etilishi hamda ijtimoiy yo'naltirilgan kredit dasturlarining kengaytirilishi milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Eng avvalo, tahlillar shuni ko'rsatadiki, AT "Xalq banki" ushbu davr mobaynida kichik biznes sub'yektlariga 16 trillion so'mdan ortiq kredit mablag'lari ajratgan. Bu ko'rsatkich 2020-yillarning boshidagi ko'rsatkichlarga nisbatan deyarli ikki barobarga o'sish bo'lib, bankning tadbirkorlikni moliyalashtirishdagi faol ishtirokini namoyon etadi. Kredit portfeli tarkibida ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, qishloq xo'jaligi va raqamli iqtisodiyot yo'nalishlari ustuvor o'rin tutmoqda. Ayniqsa, xizmat ko'rsatish sohasining kreditlardan olgan ulushi 2022-yildagi 22 foizdan 2024-yilda 29 foizga oshgani iqtisodiy diversifikatsiya jarayonlarining kuchayganidan dalolat beradi.

Kichik biznes kreditlarining ayollar ulushi 35 foizga, yoshlar ulushi esa 28 foizga yetgani bank faoliyatining ijtimoiy yo'naltirilganligini ko'rsatadi. "Ayollar tadbirkorligi" va "Yoshlar startapi" dasturlari bu borada eng samarali mexanizmlardan bo'ldi. Ayniqsa, ayollar tadbirkorligi dasturi orqali 2023–2024-yillarda 29 mingdan ortiq ayol o'z biznesini yo'lga qo'ydi yoki kengaytirdi. Ular asosan tikuvchilik, oziq-ovqat ishlab chiqarish, go'zallik saloni, xizmat ko'rsatish markazlari va kichik ishlab chiqarish sohalarida faoliyat yuritmoqda. Bu esa ayollar iqtisodiy faolligini oshirib, ularning oilaviy daromadiga bevosita ta'sir qilmoqda.

Yoshlar startapi dasturi esa 18–30 yoshdagi tadbirkorlar uchun yangilik yaratish imkoniyatini kengaytirdi. Yoshlar uchun ajratilgan kreditlarning katta qismi IT-startaplar, xizmat ko'rsatish va agrobiznes sohalariga yo'naltirilgan. Bu orqali minglab yoshlar nafaqat ish bilan band bo'lishdi, balki yangi ish o'rinlari ham yaratishdi. Shu tariqa, bank kredit siyosati iqtisodiyotda "inklyuziv o'sish" tamoyilini amalga oshirishda muhim o'rin tutmoqda.

Yana bir muhim natija shundaki, raqamli kredit platformalaridan foydalanuvchi mijozlar soni 2,5 barobarga oshgan. Xalq banki tomonidan joriy etilgan "Xalq Mobile Business" ilovasi, onlayn kredit arizalari tizimi va masofaviy hisob-kitob xizmatlari tadbirkorlik muhitini yanada soddalashtirdi. Endilikda ko'plab kichik biznes egalari bank filiallariga bormasdan, elektron platformalar orqali kredit olish, to'lovlarni amalga oshirish, kredit qaytarilishini nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'lishdi. Bu nafaqat mijozlar uchun vaqt tejallishini, balki bankning operatsion samaradorligini ham oshirdi.

Raqamli xizmatlarning joriy etilishi natijasida kredit olish jarayonining shaffofligi ta'minlanib, inson omilining kamayishi bilan korrupsion xavflar keskin pasaydi.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt asosidagi risk baholash tizimi kredit portfelining sifatini oshirishga yordam berdi.

Natijada kredit qaytarilish darajasi 2022-yildagi 94,2 foizdan 2024-yilda 96,1 foizga oshdi. Bularning barchasi o'z navbatida ijtimoiy natijalarga ham olib keldi. Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, bank faoliyati natijasida 60 mingdan ortiq yangi ish o'rni yaratilgan. Bu ko'rsatkich Xalq bankining moliyaviy siyosati nafaqat kreditlash hajmini oshirishga, balki real sektor faoliyatini rag'batlantirishga ham qaratilganini anglatadi. Ayniqsa, yangi tashkil etilgan korxonalarning 40 foizi aynan Xalq banki kreditlari yordamida faoliyat boshlagan.

Xalq bankining kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashdagi faoliyati hududiy iqtisodiy rivojlanishda ham muhim rol o'ynadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bankning viloyat filiallari tomonidan ajratilgan kreditlarning 55 foizi qishloq hududlaridagi tadbirkorlik sub'yektlariga yo'naltirilgan. Bu esa iqtisodiy faollikning nafaqat markaziy shaharlar, balki chekka hududlarda ham ortayotganini bildiradi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib aytish mumkinki, Xalq bankining kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash siyosati iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, bandlikni oshirish, ayollar va yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish, raqamli iqtisodiyotga o'tishni tezlashtirish kabi milliy strategik maqsadlar bilan bevosita uyg'unlashgan.

Bu ko'rsatkichlar bankning moliyaviy qo'llab-quvvatlash siyosati nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy samaraga ham ega ekanligini isbotlaydi. Ayniqsa, ayollar va yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishda Xalq bankining roli sezilarli bo'lib, bu O'zbekistonning "Yangi O'zbekiston – 2030" strategiyasi bilan bevosita uyg'unlashadi.

MUHOKAMA

O'zbekiston iqtisodiyotining so'nggi yillardagi rivojlanish bosqichida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash masalasi davlat siyosatining markazida turibdi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bu soha iqtisodiy o'sish, bandlikni oshirish va hududiy tenglikni ta'minlashning asosiy omiliga aylangan.

Shu jihatdan, AT "Xalq banki"ning kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan strategiyasi nafaqat bank tizimi, balki mamlakat miqyosidagi iqtisodiy islohotlarning muhim tarkibiy qismi sifatida ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Xalq bankining kichik biznesga oid kredit siyosati iqtisodiyotning real sektorini moliyaviy resurslar bilan ta'minlashda yetakchi rol o'ynaydi. 2022–2024-yillar oralig'ida ajratilgan kreditlarning hajmi, kredit qaytarilish darajasining oshishi, raqamli xizmatlarning joriy etilishi va ijtimoiy loyihalar ko'lamining kengayishi bu yo'nalishdagi islohotlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Muhokama jarayonida tadqiqotda aniqlangan asosiy natijalarni bir necha yo'nalishda baholash mumkin:

Bank tomonidan kichik biznes sub'yektlariga 16 trillion so'mdan ortiq kredit ajratilgani iqtisodiyotda investitsion faollikning oshishiga sabab bo'ldi. Bu, o'z navbatida, ishlab chiqarish hajmlarining kengayishi, xizmatlar tarmog'ining rivojlanishi va yangi ish o'rinlarining yaratilishiga olib keldi.

Ayniqsa, viloyatlar kesimida iqtisodiy faollikning oshgani, hududiy tadbirkorlik markazlarining paydo bo'layotgani iqtisodiy o'sishni markazdan chekka hududlarga yo'naltirish

imkonini berdi. Natijada iqtisodiy o'sish geografik jihatdan muvozanatlashtirilgan ko'rinish kasb etmoqda. Xalq bankining kredit siyosati ijtimoiy adolat va teng imkoniyatlar tamoyillariga asoslangan. Ayollar va yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash dasturlari aholining bu qatlamlari o'rtasida iqtisodiy faollikni oshirdi. Ayollarning iqtisodiy mustaqillikka erishishi ularning ijtimoiy mavqeini oshirgan bo'lsa, yoshlarning startup faoliyati yangi g'oyalarning iqtisodiyotga kirib kelishiga turtki bo'ldi.

Shu bilan birga, bu jarayon mamlakatda kambag'allikni kamaytirish siyosati bilan ham uzviy bog'liq bo'lib, kichik biznesni kengaytirish orqali aholining barqaror daromad manbalarini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Raqamli kredit platformalarining joriy etilishi Xalq banki faoliyatida tub burilish yasadi. "Xalq Mobile Business" ilovasi orqali arizalarni masofadan topshirish, kredit qaytarilishini kuzatish va to'lovlarni onlayn amalga oshirish imkoniyati mijozlar uchun katta qulaylik yaratdi.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt asosida yaratilgan AI-risk monitoring tizimi bankka kredit risklarini avtomatik tahlil qilish va qaror qabul qilish jarayonlarini tezlashtirish imkonini berdi. Bu esa bankning risk-menejment sifatini oshirib, kredit portfelining barqarorligini ta'minladi.

Xalq banki faoliyati strategik jihatdan davlatning "Yangi O'zbekiston – 2030" taraqqiyot strategiyasi bilan uyg'unlashgan. Bank kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlab, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, iqtisodiyotda raqamli o'tish jarayonlarini tezlashtirish kabi milliy ustuvor yo'nalishlarni amaliyotda amalga oshirmoqda.

Shuningdek, bank faoliyati xalqaro moliya institutlari — Jahon banki, EBRD va ADB bilan hamkorlikda yangi moliyaviy instrumentlarni joriy etish imkonini berdi. Bu esa kichik biznesni qo'llab-quvvatlash tizimining global standartlarga moslashuvini ta'minlamoqda.

XULOSA

O'zbekiston iqtisodiyotining jadal modernizatsiya bosqichida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi milliy taraqqiyotning muhim ustuni sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ushbu soha mamlakatda iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, bandlik darajasini oshirish, kambag'allikni qisqartirish va hududlararo tenglikni ta'minlashda asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda. Ayniqsa, iqtisodiyotning yangi raqamli modelga o'tish jarayonida kichik biznesning roli yanada ortib, moliyaviy institutlar, jumladan, AT "Xalq banki" faoliyati bu borada hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda.

Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, Xalq banki kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda O'zbekistonning eng faol moliyaviy institutlaridan biri sifatida shakllangan. Bank so'nggi yillarda ishlab chiqqan va muvaffaqiyatli amalga oshirib kelayotgan "Biznes Start", "Ayollar tadbirkorligi", "Yoshlar startapi" hamda "Raqamli biznes" dasturlari orqali nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy natijalarga ham erishdi. 2022–2024-yillar davomida ushbu dasturlar orqali 80 mingdan ortiq tadbirkor moliyaviy yordam bilan ta'minlandi. Bu natijalar iqtisodiyotda faol tadbirkorlar sinfini shakllantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholining daromad manbalarini kengaytirishda katta hissa bo'lib xizmat qilmoqda.

Xalq bankining kichik biznesni qo'llab-quvvatlash siyosati iqtisodiyotda bir qator muhim o'zgarishlarni keltirib chiqardi.

Birinchidan, so‘nggi uch yilda kichik biznes sub‘yektlariga ajratilgan kreditlar hajmi 16 trillion so‘mdan oshdi. Bu bank resurslarining katta qismi real sektorga yo‘naltirilayotganini bildiradi. Ikkinchidan, kredit portfelida ayollar ulushi 35 foizga, yoshlar ulushi esa 28 foizga yetgani moliyaviy inklyuziya siyosatining samarali yo‘lga qo‘yilganini ko‘rsatadi. Uchinchidan, raqamli bank xizmatlari joriy etilishi natijasida mijozlar soni 2,5 barobarga oshdi, bu esa moliyaviy xizmatlardan foydalanish qulayligini va bank faoliyatining ochiqqligini oshirdi.

To‘rtinchidan, bank faoliyati natijasida 60 mingdan ortiq yangi ish o‘rinlari yaratilgani ijtimoiy barqarorlik va farovonlikka bevosita ta‘sir ko‘rsatdi.

Umuman olganda, Xalq bankining kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash borasidagi tajribasi nafaqat iqtisodiy jihatdan, balki ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash nuqtayi nazaridan ham yuqori ahamiyatga ega. Ushbu tajriba moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, innovatsion moliyaviy xizmatlarni joriy etish va yangi tadbirkorlar avlodini shakllantirishda muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

Shunday qilib, Xalq bankining faoliyati O‘zbekiston iqtisodiyotining raqamli transformatsiyasi va inklyuziv rivojlanish jarayonida o‘ziga xos model sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bankning kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan yondashuvi boshqa tijorat banklari uchun ham o‘rnak bo‘lib, bu tajribaning keng tatbiqi mamlakat iqtisodiyotining barqaror va innovatsion rivojlanishini ta‘minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–60-son Farmoni, 2022-yil 28-yanvar. *“Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”*.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–377-son Qarori, 2023-yil 15-may. *“Kichik tadbirkorlikni moliyaviy qo‘llab-quvvatlashni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”*.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2024). *“Kreditlash siyosati va bank tizimining rivojlanish tendensiyalari”*. Toshkent.
4. AT “Xalq banki” yillik hisobotlari (2022–2024). *“Kichik biznes va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish tahlili”*. Toshkent.
5. Jahon banki (World Bank) (2023). *“SME Finance in Developing Economies”*. Washington D.C.
6. OECD (2023). *“Financing SMEs and Entrepreneurs: An OECD Scoreboard”*. Paris: OECD Publishing.
7. European Bank for Reconstruction and Development – EBRD (2022). *“Supporting Small and Medium Enterprises in Transition Economies”*. London.
8. Asian Development Bank – ADB (2023). *“Small and Medium Enterprise Development in Central Asia: Lessons and Policy Directions”*. Manila.
9. Drucker, P. (2008). *Innovation and Entrepreneurship*. New York: Harper & Row.
10. Schumpeter, J. (2005). *The Theory of Economic Development*. Cambridge: Harvard University Press.
11. Abdurahmonov, Q.X. (2021). *Bank tizimida kichik biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

12. Karimov, B.B. (2022). *Mikrokreditlash tizimini rivojlantirish va innovatsion moliyaviy xizmatlar*. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya instituti.
13. Tursunov, A.X. (2020). *Davlat va xususiy sektor hamkorligi asosida kichik biznesni rivojlantirish yo'llari*. Toshkent: TSUE Ilmiy nashriyoti.
14. Rasulov, M. (2021). *Hududiy iqtisodiyotda kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos jihatlari*. "Iqtisodiyot va ta'lim" jurnali, №3.